

Малік Т. В.

канд. архітектури, доцент, Київський державний інститут декоративно-прикладного мистецтва і дизайну ім. Михайла Бойчука

ОСОБЛИВОСТІ ВИКЛАДАННЯ СЕРЕДОВИЩНОГО ДИЗАЙНУ В МИСТЕЦЬКИХ ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ

Анотація. Розглянуто відмінності між дизайном архітектурного середовища і дизайном середовища, дана класифікація об'єктів проектування дизайну середовища.

Ключові слова: дизайн середовища, інтер'єр, екстер'єр.

Аннотация. Малік Т.В. Особенности преподавания дизайна среды в искусствоведческих высших учебных заведениях. Рассмотрено отличия между дизайном архитектурной среды и дизайном среды, дана классификация объектов проектирования дизайна среды.

Ключевые слова: дизайн среды, интерьер, экстерьер.

Annotation. Malik T.V. Features of teaching of design of environment in art higher educational institutions. The differences between the design of architectural environment and the design of environment are examined, the classification of the objects of the design of the design of environment is given.

The keywords: the design of environment, interior, eksterer.

Постановка проблеми. Початок двадцятого століття ознаменований народженням і в подальшому активним розповсюдженням дизайну, як нової самостійної галузі художньо-проектної культури і професійної діяльності. Він став явищем поширеним в географічному плані і різноманітним з точки зору видів діяльності, бо поєднав цілі системи від інформаційних технологій до міських просторів.

У глобальному значенні дизайн може вважатися інструментом для поліпшення якості життя. Ця творча діяльність, метою якої є формування гармонійного предметно-просторового середовища, що найбільш повно задовольняє матеріальні і духовні потреби людини, крім того - це засіб передачі певних ідей, відношень і цінностей, а також це своєрідний канал зв'язку між людьми, який допомагає зрозуміти, що саме важливо у відношеннях між об'єктом, споживачем, процесом творення і суспільством.

Дизайн ХХІ століття за своєю стилістикою, філософією та асортиментом надзвичайно різноманітний. Це в значній мірі завдяки постійному підвищенню складності дизайн-діяльності, зміні смаків і потреб споживача, комерційних і моральних устоїв дизайнерів, технологічного прогресу, а також розвитку етнічних тенденцій у дизайні. Варто пам'ятати, що витвори дизайну не можуть бути сприйнятими у повній мірі виключно в певних соціальних, економічних, політичних, культурних і технологічних контекстах, які впливають на їх концептуальне вирішення і реалізацію. Так економічні кризи, в тому числі і та, що ми переживаємо зараз, мають суттєвий обмежувальний вплив на розповсюдження стилізованого дизайну, тоді як в межах економічної скрути на передній план висувається функціоналізм і мінімалізм.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. В основу статті покладено багаторічну традицію вивчення дизайну і розгляд літератури з цієї проблеми. Серед західних практиків, теоретиків і критиків привертають особливу увагу такі, як: В. Гропіус, К. Куракава, М. Брейер, Р. Матустік, К.Н. Нутер, Ван де Вельде, П. Спарк, А. Аалто та інші. У добрій нагоді стали статті та книги вітчизняних та російських дослідників, а саме: В.О. Тімохіна, О.В.Кашченко, В.П. Проскурякова, В.П. Уреньова, В.Р. Аронова, Г. Мінервіна, П.С. Шпари, Е.Г. Циганкової, В.А. Іконнікова, Л.В. Стародубцевої, А.Н. Шукурової, С.О. Хан-Магомедова, А.М. Родченко, Е. Розенблюма, О.І. Нестеренко, В.Я. Даниленко, В.Т Шимко та інших.

Літературний аналіз і спілкування з архітекторами, архітекторами-дизайнерами свідчать про невизначеність конкретних меж, по-перше, між архітектурою і дизайном архітектурного середовища на рівні «Архітектура» і, по-друге, між дизайном архітектурного середовища і дизайном середовища на рівні «Дизайн». Зважаючи на цю проблему означається мета дослідження даної статті, це – визначення об'єктів та предметів науково-практичних розробок дизайнерів-проектувальників середовища спеціальності «Дизайн», напряму «Мистецтвознавство».

Наукова новизна роботи полягає у створенні класифікації об'єктів дизайну середовища та наданні основних їх характеристик.

Надійшла до редакції 14.04.2011

Результати дослідження.

Для з'ясування відношення дизайну архітектурного середовища до архітектури слід зазначити, що архітектурно-дизайнерська діяльність поєднує, з одного боку, специфічну цілісність матеріальної і функціональної структури, екологічні й культурні особливості, а також індивідуальні підходи до вирішення середовищних ситуацій в умовах відсутності прототипів і стандартних зразків. З іншого боку, ця діяльність формує специфічні методи проектування, що пов'язані з посиленням передпроектного аналізу, концептуальністю рішень, використанням образно-типологічного підходу тощо. Тобто мова йде не про включення дизайну до архітектурного середовища, а саме про дизайн архітектурного середовища, в якому по новому осмислюється та формується внутрішнє та зовнішнє просторове середовище, по новому відбувається їх динамічна взаємодія, що і визначає основні напрямки цієї діяльності. Дизайн архітектурного середовища покликаний до проектування комплексних середовищних архітектурних об'єктів із позиції максимально широкого охоплення взаємовідносин людини з природою, з предметно-просторовим і соціально-культурним оточенням з метою гармонізації середовища на шляху узгодження його функціональних й естетичних властивостей і характеристик [3].

Отже, дизайн архітектурного середовища - це архітектурно-дизайнерська діяльність, що пов'язана з комплексним формуванням і естетизацією об'єктів і систем оточуючої нас "другої природи" як гармонійної, художньо осмисленої єдності всіх її компонентів, від будівель і приміщень до їх інтер'єрів, благоустрою території і ландшафтів [1].

Дизайн середовища на відміну від архітектури, прагне поєднати особливості окремо дизайну і окремо середовища. Іншими словами поєднуються раціонально-винахідницький початок у становленні образу і "включення" потреб споживача в естетичний продукт існування середовищного об'єкта – атмосферу середовища. Оскільки будь-яке середовище складається не лише з архітектурних компонентів, а також із багатьох інших, наприклад, зі спеціально розробленого обладнання, то весь комплекс предметів його наповнення автоматично стає засобом художнього формування об'єктів дизайну середовища.

Таким чином, простори, що створюються архітектурними спорудами та будівлями і є придатними для життєдіяльності людини, виступають в якості об'єктів для середовищного дизайну. Водночас ті самі середовища можуть бути об'єктами і для дизайну архітектурного середовища. Хоча для останнього самі архітектурні споруди також можуть стати об'єктом для розробки, як складова середовища, що проектується.

Слід також зазначити, що дизайн архітектурного середовища відноситься до напрямку «Архітектура», а та в свою чергу до технічних наук за класифікатором галузей наук МОНМС України. За тим же класифікатором «Дизайн», як спеціальність, відносяться до «Мистецтвознавства» і відповідно до

гуманітарних наук. Зважаючи на це все слід розібратися і з'ясувати, що саме є предметом досліджень для студентів і викладачів мистецьких ВНЗ, що займаються середовищним дизайном.

Середовищні об'єкти мають більш складну структуру ніж об'єкти інших видів дизайну. Тут у поєднанні взаємодіють внутрішні і зовнішні простори. Середовище життєдіяльності в їх оточенні організуються ще і за допомогою різноманітних предметно-просторових структур, а також можуть до певної міри реалізувати всю гаму естетичних відношень, породжених особливостями відношення людини до навколишнього світу.

Замислюючись над поняттям «середовищний дизайн», доцільно розглядати його з позицій формування просторових структур: внутрішніх і зовнішніх.

Внутрішнє(інтер'єрне)середовище,це-створення інтер'єрного середовища засобами архітектури, тобто архітектурні об'єкти виступають в якості «оболонки», «просторової оболонки», всередині якої необхідно створити певні умови для забезпечення якогось конкретного функціонального процесу, або низки процесів. Сама «оболонка» і якість функціональних процесів визначають образну стилістику, змістовний характер, предметно-просторове наповнення того чи іншого інтер'єрного середовища. Існує декілька узагальнюючих типів інтер'єрних середовищ, які визначаються самим призначенням архітектурних споруд, а саме: громадські, житлові, виробничі.

Виходячи з типів інтер'єрних середовищ варто визначити, що принципово відмінність мають промислові інтер'єри. Це пов'язано з різними виробничими моментами (технологічним процесом, класом шкідливості виробництва, необхідними санітарно-гігієнічними умовами та потребами в освітленні, обводненні, озелененні середовища, конкретною реабілітаційною програмою, певною кольоровою гамою, яка в свою чергу залежить не лише від орієнтування за сторонами світу приміщень, а від наявності в ньому обладнання та устроїв із певним кольоровим маркуванням тощо). При цьому приміщення громадського призначення, навіть якщо вони знаходяться в структурі виробничого комплексу можуть вирішуватися за законами, що застосовують до громадських будівель, хоча це не обов'язково.

Інші типи інтер'єрного середовища – це інтер'єри житлових і громадських споруд. Ці типи середовища більш вільно та значно частіше, навіть можна сказати, що переважно використовуються в якості об'єктів при проектуванні в мистецьких ВНЗ дизайнерами з інтер'єрів.

В цьому випадку обирається існуючий архітектурний об'єкт з його плануванням, вирішенням природного освітлення, конструктивними особливостями тощо. Далі ведеться розробка інтер'єру за певним концептуальним завданням, в якому і проявляються творчі можливості студента. В цьому випадку перепланування можливе, але лише без зміни конструктивної основи будівлі, що не приведе до

катастрофічних наслідків. Необхідно зазначити, що в мистецьких ВНЗ для дизайнерів середовищ викладається курс «Будівельної фізики та конструювання будівель та споруд». За цим курсом даються базові знання стосовно конструктивних систем та законів будівельної фізики. Набуті знання допомагають студентам професійно вносити незначні планувальні зміни за потреби робити нескладні розрахунки, правильно обирати кольорову гаму для різноманітних приміщень тощо. Крім того вони можуть вести конструкторські розробки інтер'єрних елементів та архітектурно-просторових комплексів, що з'являються у проектуємих об'єктах. До того ж ці елементи та комплекси можуть бути різної складності: починаючи від подумів у невеличких студіях до непростих систем різнорівневих перегородок та виставкових стендів у значних за об'ємами виставкових павільйонах.

Можливості в студентів мистецьких ВНЗ по розробці зовнішнього дизайну означаються переважно трьома напрямками: міським, виробничим, ландшафтним.

Зовнішній дизайн виробничого середовища так само як і інтер'єрний дуже залежить від типу виробництва і, відповідно, від тої чи іншої кількості різноманітних обмежень та застережень стосовно використання кольорової гами, системи візуальної орієнтації та акцентуації, параметрів окремих елементів та просторів тощо. Певного колориту, з одного боку, і ускладнень, з другого, вносять інженерні комунікації, що проходять на території промислового підприємства підземно, наземно і надземно.

Організація пішохідно - транспортних шляхів також впливає на формування екстер'єрного середовища підприємств.

Зважаючи на перераховані значні ускладнення при проектуванні виробничого середовища в мистецьких ВНЗ варто звертати увагу на екстер'єрні середовища, що пов'язують промислові об'єкти з структурою міста (площі перед входом до підприємства, центральні алеї, рекреаційні зони тощо), або займатися промисловими підприємствами, що по-перше, розташовуються в межах міста, по-друге, за місткістю вони невеликі, по-третє, такі виробництва не є шкідливими.

Міський дизайн – це широке поле для творчої діяльності. Вулиці, площі, майдани, курдонери, двори та інше можуть бути об'єктами для дизайнерської діяльності.

Кожна громадська будівля має свою територію і відповідно до важливості цієї споруди в місті вирішується її зовнішнє середовище. Території житлових груп також потребують свого вирішення, що не може бути таким самим, як для екстер'єрних середовищ громадських будівель, бо треба задовольнити різні функціональні і естетичні вимоги. Тому завдання для проектування екстер'єрного середовища житлового чи громадського призначення відрізняються і базуються на призначенні і стилістичних особливостях оточуючого середовища і функціональних потребах, а також на необхідності на озелененні, обводненні, освітленні і тому подібному.

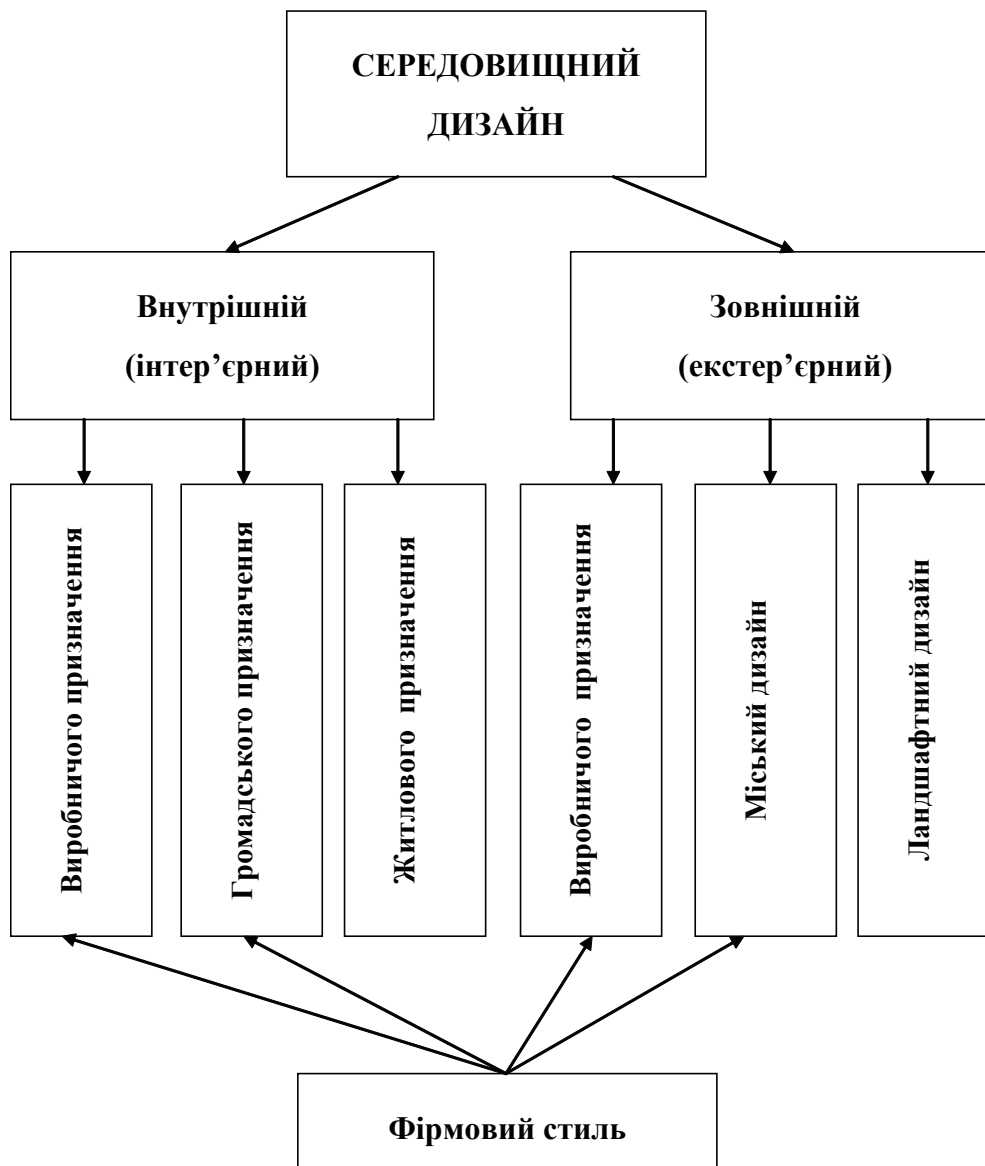
Важливим для міського дизайну є врахування транспортно-пішохідних шляхів. Організація транспортних зупинок та пішохідних потоків засобами дизайну. Цікавим об'єктом міського дизайну є пішохідні вулиці некриті пасажі, внутрішні двори громадських будівель, де концептуальне дизайнерське рішення може бути пов'язане з історичними фактами, національними традиціями, особливостями ландшафту, архітектурною стилістикою навколишньої забудови тощо. Внутрішні двори житлових комплексів також дуже цікавий об'єкт проектування, бо вирішується багато функціональних, демографічних, естетичних завдань у цілісному поєднанні.

Об'єкти ландшафтного дизайну можна розглядати, як самостійні одиниці міської структури (парки, сквери, сади, різноманітні зони відпочинку та рекреації). Розробка ландшафтних об'єктів - є досить складним і відповідальним завданням проектування. Якість цієї розробки залежить від сценарного задуму, що відображається у прийнятому планувальному рішенні, площі та пропорціонування ландшафтних просторів, відповідності їх структури основним функціональним процесам, взаємозв'язку з навколишнім середовищем, ступеня технічного оснащення, можливості використання місцевих будівельних матеріалів тощо. Об'ємно-просторова композиція має бути прийнята з урахуванням багатьох факторів: існуючого рельєфу місцевості, природно-кліматичних умов, інсоляції, особливостей містобудівної ситуації, транспортних зв'язків, можливостей візуалізації, а також виходячи з національних традицій і вподобань потенційних відвідувачів. Естетична виразність досягається шляхом розробки філософської концепції ландшафтного об'єкту, знаходження найкращих естетичних співвідношень; вдалого поєднання функціональних зон; застосування будівельних матеріалів, що гармонують із існуючим ландшафтом; використання різноманітних за габаритами, формою, кольором та періодом цвітіння рослин; детально пророблених малих архітектурних форм, елементів освітлення, орієнтації та декорування, садово-паркових меблів тощо [2].

Це дуже широке поле діяльності для дизайнерів, що займаються організацією середовища, а тим паче, що за навчальною програмою студенти отримують глибокі знання вивчаючи спеціальні дисципліни з фітодизайну, дендрології, ландшафтного дизайну і проектування.

Таке поняття як «фірмовий стиль» також має право на існування в проектних розробках мистецьких ВНЗ. Це може статися у двох формах: по-перше, як самостійний об'єкт для проектування (наприклад, розробка фірмового стилю певної компанії), по-друге, як фактор, що впливає на вирішення як інтер'єрного так і екстер'єрного середовища громадських та промислових об'єктів.

Фірмовий стиль - це частина образу компанії, що необхідна для виділення фірми та її продукції серед різноманіття інших. Це спосіб формування іміджу фірми та її корпоративної культури. засобами кольорових, графічних, словесних, типографічних, дизайнерських,

Схема. Типи об'єктів проектування у дизайні середовища

постійних елементів, що забезпечують візуальну і змістову єдність усієї висхідної від фірми інформації, її внутрішнього оформлення і зовнішнього вигляду. Він виявляється в повторенні основних елементів фірмового дизайну (логотип, кольори, шрифти, форми) на всіх елементах рекламної компанії, що відображаються і розміщуються в середовищах як в інтер'єрних, так і в екстер'єрних громадського та виробничого призначення, а також в об'єктах міського дизайну.

Усі типи об'єктів проектування дизайну середовища приведені у схемі (см. рис.).

Отже, об'єктами проектування дизайну середовища виступають внутрішні (інтер'єрні) та зовнішні (екстер'єрні) середовища, які в свою чергу поділяються: перші – на громадські, житлові та виробничі, а другі – на виробничі, міські та ландшафтні. Кожен з цих типів об'єктів має свої дизайнерські цілі і завдання, а також способи і засоби їх вирішення, яким навчаються

студенти дизайну середовища в мистецьких вищих навчальних закладах на відповідному кваліфікаційному і професійному рівні.

Зважаючи на широкий спектр визначених об'єктів проектування і значні перспективи їх розвитку у сьогоdnішньому інформаційному архітектурно-дизайнерському світі можна бути впевненими у світлому творчому майбутньому спеціальності «дизайн середовища» у ХХІ столітті.

Список літератури[^]

1. Минервин Г. и Ермолаев А. Новая специальность - архитектор-дизайнер // Техническая эстетика. - 1989. - №11. - С.28.
2. Нефедов В.А. Ландшафтний дизайн и устойчивость среды. - СПб.: 2002. - 295с.
3. Основи дизайну архітектурного середовища: Підручник / Тімохін В.О., Шебек Н.М., Малік Т.В. та ін.. - К.: КНУБА, 2010. - 400с